

4. TOREADORE SMĚLÝ, POZOR SI DEJ

Jak formulovat nesouhlas s posudkem psychologa

Ke znaleckému posudku má rodič právo se vyjádřit. Činí tak podáním příslušnému soudu, může požádat také o předvolání znalce k jednání. Tam může položit odborníkovi otázky a žádat vysvětlení závěrů. Se znalcem je vhodné polemizovat, nejlépe věcně a konkrétně. Příliš osobní sdělení nedělají dobrý dojem.

4.1 Jak nereagovat na špatný posudek

Má-li rodič dojem, že vyšetření a jeho zpracování nebylo provedeno adekvátně zadání, výsledky jsou znalcem zkresleny a na otázky nebylo řádně odpovězeno, lze požádat o určení nových znalců a provedení posudku supervizního. Návrh je třeba řádně zdůvodnit. Nestačí pouze konstatovat, že je s výsledkem nespokojen.

PŘÍKLAD

Níže cituji z dopisu soudu otce, který zcela nevhodným způsobem reaguje na psychologický posudek. I kdyby psycholog situaci hodnotil nespravedlivě, bez patřičného důvodu preferoval matku dítěte a jeho závěry nebyly podloženy objektivně uvedenými fakty, je uvedená formulace otce nepřiměřená.

... nepodložené názory nějakého XY (psychologa) proslulého svými šílenými výroky o nutnosti odloučit jednoho z rodičů od jeho dítěte nebo o totálním podřízení se muže ženě, aby se nestal zbytečným.

Na základě křivého obvinění jsem byl po 4 měsíce týrán až nelidským a hlavně zcela bezdůvodným omezením ve styku s milovaným dítětem.

... další nehorázná pomluva neskutečně bolí, neskutečně se mě dotýká. Znalec naprosto nic neví o výchově mého dítěte – účelově mě pomlouvá. Jedna z nejodpornějších pomluv. Pomlouvá mne jen proto, že jsem nepřistoupil na jeho extremistickou hru a, návrh. To je neuvěřitelné. Tyto fantasmagorické výplody nemají být v seriózním vyjádření člověka, který se označuje za psychologa.

Neskutečně odporné, vysloveně hnusné. Co věděl a ví nějaký pan XY (znalec) o mých motivacích?

Neustále omílá jakési sexuální motivy.

To jen dokresluje snahu p. XY (znalce) ještě přitvrdit své odsouzení své oběti (mne).

P. XY soudu podsouvá své naprosto neodůvodněné, nehorázné a mne poškozující názory.

Nic nemůže lépe postihnout zoufalou snahu Mgr. XY (znalce) než právě toto. Jedinou snahou Mgr. XY je co nejvíce poškodit má práva a ublížit mi, neboť jsem se odvážil nepřistoupit na jeho hroživou hru. Snahou znalce nebylo v žádném případě podat objektivní obraz soudu, ale jen poškozovat moji osobu. Znalec nemá naprosto žádnou povědomost o tom – pomluvy sexuálního charakteru jsou mimořádně odporné. Můj intimní život neměl být v žádném případě předmětem jakýchkoliv dohadů znalce, a přesto se o něm vyjadřuje, jako by jej znal do detailů. Nehorázný, pomlouvачný nesmysl.“

Pocity autora výše uvedených formulací lze naprosto chápat, přesto jeho postup není vhodné následovat. Polemizovat je třeba věcně, konkrétně a bez citových výlevů.

4.2 Umí advokát posudek správně vyhodnotit?

Dovolím si optimisticky předpokládat, že právníci dovedou v posudcích znalců číst a orientovat se v jejich struktuře tak, aby dovedli posoudit věrohodnost závěrů. S testy a celým procesem posuzování totiž nejsou žádné žerty a mohou významně ovlivnit další život všech účastníků řešeného sporu.

Pokud se bude rodičům zdát, že je znalecký posudek nevyhovující, je možné a vhodné nechat jej posoudit dalším odborníkem a využít jeho názor v rámci obhajoby. I proto je dobré, aby proces posuzování byl dobře popsán a posudek obsahoval všechny náležitosti, které všem účastníkům umožní nejen povrchní klouzání po napsaných slovech, ale rovněž hlubší pohled.

Rodičům nezbyvá než doufat, že se s podobným typem posuzování nesetkají. A když už to bude nutné, že narazí na „profíka“, který svou práci umí, záleží mu na ní, sleduje trendy a nové přístupy a je schopen a ochoten je aplikovat a který zná svou roli v rámci soudního řízení. Je třeba, aby všechno bylo rychlé, průhledné a co nejméně bolestné. Zraněná ega dospělých totiž velmi cloumají dětskými dušemi. Při dlouhotrvajícím postupu tak paradoxně tvoří další pochroumání, kterým se vytvoří kruh, jež se časem uzavře a v již dospělých dětech se ve složité situaci projeví pochroumané ego. Nejvíce bychom (a mám na mysli celou společnost) měli stát o co nejlepší podmínky pro dorůstání dětí a aktivně je tvořit.

KOMENTÁŘ

Když dva vidí totéž, není to stejný pohled. Kniha JUDr. Kláry Samkové „Zbavte mě toho pitomce / Sundejte ze mě tu mrchu“ je vtipně a s nadhledem napsaný přehled rozvodového „zbavování se“. Mnohé se tam čtenář dozví i o soudních znalcích. Pěkně a podrobně se autorka zmiňuje o psychologice Věře Capponi. Popisuje její vysoce zodpovědný a obětavý, leč na první pohled poněkud bohémský přístup ke znaleckým posudkům, i některé její na první pohled překvapivé závěry. Je tak vidět, jak pohled laika na psychologický posudek může být zcela subjektivní. I ten, kdo nám přeje jen dobré a oceňuje naši specifiku, může v naší charakteristice docela obvykle, ale podstatně „ujet“.

V knize se lze dočíst, jak Věra svérázně nakládala se soudními spisy – mimo jiné je házela po studentce Kláře. Není z toho těžké vyvodit, že znalkyně Capponi byla suverén a, jak již naznačeno, přímo bohém. Snad, ovšem jen při zcela povrchním hodnocení. Ve skutečnosti byla až úzkostně zodpovědná. Soudní spisy střežila jako oko v hlavě. Jednou se stalo, že jeden spis založila omylem mezi jiné slohy a uklidila ho doma do knihovny. Odešla do práce, přičemž předpokládala, že spis nese s sebou. Když posléze zjistila, že tomu tak není, měla strach, že jej ztratila. Reagovala neobvykle úzkostně s prvky sebeobviňování. Opravdu nic nad věc povzneseného. Vůbec ne suverénní bohém. Jen úzkostně nešťastná, přepracovaná ženská hledající vinu u sebe.

Až budete mít pocit, že znalkyně či znalec jsou „nějací“, vězte, že to, co vnímáte, jsou jen mimikry, jen svrchní, nepodstatná vrstva „cibule“ osobnosti. V těchto souvislostech se nemůžeme divit, pokud je náš pohled na sebe a na partnera značně odlišný od pohledu znalce. Pokud nám znalec (ne)mluví, respektive v posudku (ne)píše z duše, aktivuje to v nás tzv. soukromou teorii (jeho) osobnosti. Obrazně řečeno, beránek může dle míry souznění být vnímán jako vlk a naopak.

4.3 Invektivy vůči znalcům

Psychiatřka R. Cupalová a psychologka J. Koluchová ve svém výzkumu přednesly na Soudně znalecké konferenci v roce 1976 referát nazvaný

„Invektivy vůči znalcům v pedopsychologické expertize“.⁷ Ze strany nespokojených rodičů se opakovaně setkaly s napadáním znalce různým způsobem – od slovních invektiv až po rozsáhlá písemná podání různým institucím.

⁷ Je uveřejněn ve sborníku z konference a rozebírá výtky vznesené v letech 1968–1976.

Uvádějí: „Někteří rodiče se netají názorem, že by jim měl znalec dělat jakéhosi advokáta. Když znalec hovoří klidně s druhým rodičem, vytýkají mu, že s ním hovoří příliš dlouho, nechá se jím ovlivnit. Mnozí též prohlašují, že znalec za tak krátkou dobu nemůže nic poznat, nemůže poznat ani to, jak druhý rodič děti ovlivnil. Prohlašují, že neuznávají psychologii, eventuálně i psychiatrii. Vyhovovalo by jim místo ‚povídání‘ užívat metody exaktní, takové, jež oni sami uznávají, například EEG nebo rentgen.“

Autorky proklamují značnou míru tolerance proti nadávkám proneseným v afektu. Za závažnější považují napadání u soudního jednání, jde o poukazování na neobjektivnost, zkreslování faktů, podjatost. Lidé vytrhují některé věty z kontextu, význam zkomolí, ale napadají.

Podobně se chovají někteří advokáti. Po seznámení s posudkem píše znalecům vyčítavé a manipulativní dopisy. Namátkou: „*Co z chlapce uděláte vy, takový z něj bude občan, protože soud se bude řídit vaším posudkem.*“

Srovnal jsem výhrady uvedené v citovaném příspěvku s výhradami u více než 500 posudků, které jsem vypracoval mezi léty 1994–2004. Výhrady se prakticky nemění. V rámci přehledu invektiv prezentují autorky také názor jistého učitele vytýkajícího psycholožce, že nepoužila vhodné projektivní metody. O MMPI mezi výhradami zmínka není možná i proto, že není projektivní.

Zajímavé je, že se autorky nezmiňují o „genderovém apelu“ ve smyslu tzv. biologické preference „děti patří matce“. Prezentace tohoto názoru dnes bývá poněkud skrytá. Bývá zdůrazňováno, že otec se neumí o děti postarat, nemá na ně čas a projevuje jen formální zájem.

Mezi řádky textu si lze uvědomit i společenský posun. Autorky ve své době navrhují, aby účastníci nebyli seznamováni s celým textem znaleckého posudku, ale jen s jeho závěry.

KOMENTÁŘ

I já mám, co se týče invektiv, jisté zkušenosti. Na svém, věřím, že čistém, znaleckém štítě, mám tři výrazné záznamy. Přinejmenším první dva snad svědčí o mojí gender objektivitě.

V prvním případě jistý aktivista otcovských organizací a zmocněnec otce soudícího se o dítě na mne podal trestní oznámení. Důvodem byl nepravdivý posudek nadřezující matce dítěte.

V druhém případě podala stížnost místopředsedovi krajského soudu sociální asistentka Fondu ohrožených dětí z Olomouce, ve kterém navrhovala, abych byl zbaven znaleckého oprávnění. Důvodem byl tentokrát nepravdivý posudek nadřezující otci. Marná byla jejich snaha.

Do třetice podal stížnost k poradnímu sboru psychologů (soudních znalců) otec, kterého urazilo, že jsem do posudku napsal: „*Vůči manželce používá nadávky jinak běžně používané členy milicí zastávajících post dozorců v zajateckých táborech v bývalé Jugoslávii.*“

S odstupem času na onom konstatování v posudku trvám. Jsem přesvědčen, že nešlo o urážku občana stejné národnosti jako milicionáři. Bylo to pouhé konstatování, že v afektu mají stejný slovník nadávek. Víím, o čem píši, byl jsem externím psychologem v Humanitním středisku pro uprchlíky z bývalé Jugoslávie v Ivančicích, jakož i v uprchlickém táboře v Zastávce. Vyslechl jsem tam mnohé, i o slovníku milicionářských dozorců.

Poradní sbor dal stížnosti za pravdu a navrhl místopředsedovi krajského soudu, aby mě zbavil znaleckého pověření. S textem stížnosti mne neseznámil, neprojednal ji se mnou, nedal mi možnost se k věci vyjádřit. O mé vysvětlení neprojevil žádný zájem, a to bez zdůvodnění.

V rámci objektivity zdůrazňuji, že místopředseda KS mne pozval a stížnost, jakož i uvedený názor poradního sboru mi dal přečíst. Až v jeho pracovně jsem se mohl k věci vyjádřit. Na právníkově stole jsem viděl i patřičný spis. Pan doktor ani v nejmenším neprojevil snahu připravit mne o znalecké pověření. Vyslechl mne a pravil: „No dobře. Příště by ale bylo lépe, pokud byste omezil pregnantnost vašich charakteristik.“

5. KRITÉRIA PRO POSUZOVÁNÍ KVALITY VÝCHOVNÝCH SCHOPNOSTÍ RODIČŮ

Jedna z klientek mi před časem sdělila: „V dnešní době musí mít člověk pocit úspěšného vychovatele, když jeho děti nejsou zavřené, nebo si alespoň zavřít nezaslouží.“ Klasik dr. E. Bakalář to vidí trochu jinak, byť s ním poněkud polemizují.

Rozvod rodičů patří, co do závažnosti psychické zátěže, podle dostupných výzkumů do první trojice stresů působících na děti. Navíc je typickým stresovým magnetem, vyvolává další náročné situace, které je třeba řešit, a to mnohdy dosti složitě. Je zřejmé, že na dobu po rozvodu by mělo být dítě svěřeno tomu z rodičů, který má lepší předpoklady výchovně působit ve složitých podmínkách. Jaký z řady možných typů výchovy či výchovných přístupů je ale nejlepší?

5.1 Lze vytvořit objektivní kritéria hodnocení?

Rozdíly v názorech odborníků mohou být poměrně značné. To se může projevit v hodnocení výchovné situace rozličnými znalci. Odborník zde má určitou volnost s tím, že musí na otázky soudu nejen odpovědět, ale odpověď i zdůvodnit.

Laik, což v psychologii je i právní zástupce, obvykle hodnotí znalecký posudek podle toho, zda s jeho závěry souhlasí, nebo ne. Pokud má výhrady, bývá vůči autorovi posudku, znalci, ve velké nevýhodě.

Lákavé je tudíž vytvořit objektivní kritéria, standardní ukazatele výchovných předpokladů, dostupná všem účastníkům. Nesporně by měla svou hodnotu i mimo soudní síň. Znalec by posoudil, který z rodičů jednotlivá kritéria splňuje lépe, a na tomto základě by soudou mohl popsát rozdíly ve výchovné kompetenci rodičů.

O to se pokusili autoři z pracovní skupiny vedené PhDr. Eduardem Bakalářem, CSc. Výsledek byl určen pro příslušníky všech profesí zasahujících do rozvodového rozhodování o dětech. Jejich text byl publikován jako metodický materiál Ministerstva práce a sociálních věcí ČR roku 1993 pod názvem „Nové pohledy na rozvodovou problematiku“. Eduard Bakalář jej přetiskl a obšírně komentoval také v publikaci určené pro širší veřejnost „Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné“ (LN Praha 1996). Mám k dispozici text znaleckého posudku, z něhož je

zřejmé, že Eduard Bakalář tato kritéria užíval i ve znalecké praxi. Každé z kritérií je popsáno a jejich pořadí je uspořádáno podle závažnosti. Autoři správně podotýkají, že kritéria je nutno hodnotit komplexně, všechna najednou. Teprve ze shromážděných údajů lze vyvodit výchovnou preferenci.

Pověstná chybička je v tom, že s každým ze zmíněných kritérií lze poměrně úspěšně polemizovat.

1. *Osobnost rodiče*

Jde o nejdůležitější kritérium zahrnující pojmy typu citová zralost, psychosociální zralost, produktivní orientace. Záporně lze hodnotit emoční labilitu, nízkou odolnost proti stresu a narušenou osobnost.

Polemika: Ve většině případů probíhá spor o dítě mezi normálními lidmi. V rámci normy lze jen velmi obtížně a rozhodně ne zcela přesně říci, kdo je třeba jen v uvedených kritériích lepší a kdo je horší. Navíc některá z uvedených kritérií jsou nepřesná, neexistuje jednoznačná, všemi uznávaná definice. Co je např. přesně „produktivní orientace“? Rozumí se tím „produkce navenek“, nebo dejme tomu vaření a zavařování jako hobby?

2. *Vztah rodiče k dítěti*

Jde o posouzení různých typů lásky k dítěti. Znamená to preferovat lásku zdravou, zaměřenou na rozvoj a štěstí dítěte, a ne lásku sobeckou, zaměřenou na uspokojení vlastních potřeb. Jde především o schopnost vidět klady a zápory dítěte realisticky, účast rodiče na základních aktivitách péče o dítě, schopnost projevovat vůči dítěti emoční vřelost.

Polemika: Neexistuje skutečně objektivní test, který by naplnil výše uvedené požadavky. Lze samozřejmě pracovat s tzv. klinickým dojmem. Ten je ovšem poplatný vlastnímu systému hodnot a nemá charakter tzv. tvrdých dat. Na českou populaci neexistují žádné standardizované škály „emoční vřelosti“. Těžko odlišit lehce teatrální emoční vřelost od skutečně silných emocí. To vše navíc ve značně vážné citové situaci, kterou spor o dítě je. Tato situace může u některých osob projev akcentovat a u jiných může dojít naopak k určitému „stažení“, souvisejícímu se situační depresí. V populaci jsou obecně známy základní principy správné výchovy. Možnost verbální stylizace je vysoká.

3. *Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů*

Hodnotí se případné trestné činy rodiče, přestupky, disciplinární řízení, dále styl rozvodového chování, způsob, jak řeší konflikty, jak bojuje. Hodnotí se, jak rodič dodržuje práva dalších osob – právo druhého rodiče – na styk s dítětem.

Polemika: Jsou jistě trestné činy, jež na první pohled diskvalifikují coby vychovatele toho, kdo se jich dopustil. Jsou ovšem jiné, které samy o sobě neznamenají, že dotyčný pachatel bude špatným rodičem. Po odpykání trestu se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen. Máme právo jej stigmatizovat a jasně znevýhodňovat tam, kde se nejedná o bezprostřední spojitost s prohřeškem? Jak se vyrovnat se zahlazením trestného činu?

V době, kdy ještě není o svěřeni dítěte rozhodnuto, lze stěží odhadnout, jak bude probíhat styk poté, až bude dítě svěřeno konkrétní osobě. Mnohdy zde platí přísloví, „když ptáka lapají, pěkně mu zpívají“. Coby posuzovatel můžete mít takový pocit, ale jak to prokázat tak, aby názor obstál před soudem? Navíc vysoké mravní citění a přísné normy ještě samy o sobě nezaručují výchovný talent, tím méně pak úspěch.

4. Respekt k právu dítěte stykat se s druhým rodičem

Jde vlastně o rozvinutí předchozího kritéria. Jedná se o to, aby rodič umožnil styk dítěte s druhým rodičem, i když vůči němu sám má nějaké výhrady. Když posuzovatel dospěje k závěru, že rodič hodlá styk dítěte a druhého z rodičů přerušit, je to závažný faktor. Jako takový výrazně snižuje výchovné kompetence.

Polemika: Je to tak, na druhé straně, přece jen většina rodičovských dvojic podobný stop stav vůči druhému předem neplánuje. Vytváří se v souvislosti s vývojem odehrávajícím se mnohdy až po znalecké expertize. Děti „jsou řešeny“ dříve než majetkové vyrovnání. Pocity majetkové křivdy mohou postoj rodiče ovlivnit. Jak jsem již opakovaně uvedl, to, že dospějeme k závěru, samo o sobě ještě mnoho neříká.

5. Vztah dítěte k rodiči

Kvalita a intenzita tohoto vztahu i skutečnost, jak rodič umí uspokojovat dětské potřeby. Stává se, že si dítě vytvoří pevný citový vztah k rodiči, jehož celkový profil a výchovné předpoklady jsou velmi podprůměrné. Někdy rodič s dítětem manipuluje a korumpuje ho.

Polemika: V relativně fungující rodině se rodiče o uspokojování potřeb dítěte dělí. Nelze jednoznačně říci, že by jeden z rodičů uměl potřeby uspokojit a druhý neuměl. V oné relativně fungující rodině je navíc zcela běžné, že dítě výrazněji nepreferuje žádného z rodičů. Odhalit manipulaci je možné, velmi problematické ovšem je, jak odhalit korumpování dítěte. Koupíte dítěti, které touží po zvířeti, psa nebo koně. Je to korumpování, nebo ne? Jisté je, že to dítě nesmírně ocení. Dobří motocykloví závodníci začínají závodit v době, kdy jsou ještě hluboko ve věku nezletilých. Jejich kariéru dotují fandící tatínkové. Kde jsou hranice, kdy podobné souznění v hobby je korupcí?

6. *Názor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role*

Výzkumy *identity* ukázaly, že děti žijící s jedním rodičem se přizpůsobují situaci lépe, pokud jde o rodiče stejného pohlaví.

Polemika: Tvrzení je ve své obecnosti příliš kategorické. Odborníci revolucionáři v péči o děti po rozvodu, varují před paušálním zobecňováním v daném směru. Řešení musí být vždy individuální.

7. *Úroveň vzdělání a inteligence rodiče*

Argument na první pohled jasný, ale...

Polemika: Rozhodně nemá pravdu ten, kdo se automaticky domnívá, že rodič, který má vyšší vzdělání a inteligenci, bude dítě více stimulovat a předá mu víc zkušeností a poznatků. Sama úroveň vzdělání nemusí vypovídat ani o cílevědomosti, houževnatosti a vytrvalosti. Hodně záleží na rodinném prostředí výchozí rodiny, na podpoře studenta. Navíc je psychologicky problematické používat v rámci kritérií termín inteligence bez dalšího upřesnění. Jde o inteligenci jako schopnost abstraktně uvažovat, vyvozovat vztahy mezi pojmy a využívat svou paměť, nebo o inteligenci sociální?

8. *Šíře rodinného zázemí*

Širší zázemí je pro všestranný rozvoj dítěte příznivější.

Polemika: Kladné hodnocení prarodičů, strýců a tet se vzájemnými dobrými vztahy je vlastně prvním z bodů, ke kterým lze stěžít připomínky. I když i zde je otázka, zda je v silách znalce objektivně prověřit situaci a všechny vlivy v rámci onoho širšího rodinného zázemí.

9. *Kontinuita prostředí pro dítě*

Nepřetrhávat svazky s důležitými osobami a s prostředím, na které si dítě zvyklo. Kromě příbuzných sem patří kamarádi, učitelé, sousedé.

Polemika: Opět argument na první pohled zcela jasný, ale ve své kategoričnosti velmi problematický. I v ČR jsou místa se zdravým a méně zdravým životním prostředím. Jsou místa, kde lze rozvíjet určité specifické zájmy a talenty a kde je to obtížnější. Existují místa, kde sice jsou kamarádi, ale perspektivně i 35% nezaměstnanost. Totéž platí i o možnostech studia. Individuální, komplexní posouzení je nezbytné.

10. *Socioekonomický status*

Má-li rodič více finančních prostředků, může dítěti zajistit lepší životní podmínky. Je pro něj jednodušší udržet určitou životní úroveň dítěte.